

جایگاه حجاب در الگوی سوم زن مسلمان

سیده رقیه موسوی نیایی^۱

چکیده

در این مقاله، به مطالعه و تحلیل جایگاه حجاب در الگوی سوم زن مسلمان پرداخته شده است. تحلیل و بررسی این مسئله مهم است زیرا حجاب به عنوان یک مفهوم فرهنگی و دینی در جوامع اسلامی و باورهای مسلمین وجود دارد. روش پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مطالعاتی و بررسی متون دینی، آثار تاریخی و مطالعات اجتماعی، و از منابع نقلی (آیات و روایات) و عقلانی برای بررسی این موضوع استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان داده است که اندیشه‌های مختلف درباره حجاب از دیدگاه عقل از جمله: حفظ کرامت و شخصیت زن، استحکام بنیاد خانواده، آرامش روانی فرد و جامعه و ... و همچنین شامل: تبعیت از دستور خداوند، عفت و پاکدامنی و ... قابل توجیه و تبیین هستند و این بیان می‌تواند به فهم بهتر حجاب در الگوی سوم و برقراری تعامل هوشمندانه با اشخاصی که در آن تشکیک می‌کنند، کمک بسیار خوبی باشد.

واژگان کلیدی: الگوی سوم، حجاب، زن مسلمان

^۱. طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت زینب (سلام الله علیها)، ایذه

Maryiamosavi97@gmail.com

مقدمه

حجاب و عفاف در قاموس بشری، واژه‌های آشنایی هستند که در گذر زمان از سنت به سوی مدرنیته، فراز و نشیب‌های زیادی را طی کرده است. در این میان مردان و زنان (به خصوص زنان) در مسیر تند باد حرکت به سوی مدرنیسم، در معرض برهنگی فرهنگی و فرهنگ برهنگی قرار گرفتند تا در توسعه سرمایه داری نقش خویش را ایفا کنند. اما با گذر زمان از هویت و شخصیت و ماهیت خود بیشتر دور شدند و در یک حرکت جدید با بازگشت دوباره به سوی منیت خویش و توجه به سرشت و طبیعت و احتیاجات حقیقی، خود را در میان معنویت و هویت خویش را در «عفاف و حجاب» جستجو کردند.

زن از دیدگاه اسلام دارای شخصیتی والا و ارزشمند است که وجود او زینت بخش آفرینش و افق روحش تجلی گاه رحمت و لطافت خلقت می‌باشد. زن مظهر ظرافت و جمال آفرینش است و اصلاح جامعه در مرحله نخست در گروی تقوای زن و پاکدامنی او می‌باشد؛ چرا که سلامت اساسی‌ترین بخش جامعه که خانواده است وابسته به عفت و تقوای اوست. بر همین اساس باید اقرار کرد که زن یکی از مؤثرترین مربیان بشر است که می‌تواند با تربیت فرزندان صالح، امتی را رهایی بخشد و جامعه‌ای را نجات دهد. از این رو جایگاه بسیار والای این گوهر ارزشمند آفرینش اقتضا می‌کند که در صدف حجاب قرار گیرد تا ارزش حقیقی او حفظ شود. یکی از فلسفه‌های اصلی حجاب و پوشش برای زن در اسلام چیزی جز حفظ ارزش‌های والای زن نمی‌باشد. با تأمل در آیات قرآن و احادیث معصومین علیهم السلام در می‌یابیم که اصل پوشش امری ذاتی و فطری برای انسان به شمار می‌رود و برهنگی، فتنه‌ای است که انسان در اثر وسوسه‌های شیطان به آن دچار می‌شود و جامعه و خویشتن را به آسیب‌های فراوان دچار می‌کند. و از آنجای که عقل از دیدگاه قرآن سند است.^۱ لذا حجاب و پوشش از دیدگاه عقلی نیز پسندیده و نیکوست.

مقام معظم رهبری درباره حجاب می‌فرماید: «ما بایستی زن را، هم باحجاب نشان بدهیم، هم سرشار از ارزش‌هایی که اسلام و انقلاب برای او در نظر گرفته است... مهم‌ترین مسأله، آن گوهر عفت زن، آن عضو اصلی و رکن اساسی خانواده بودن، آن عضو اصلی و رکن اساسی

^۱ مطهری مرتضی، آشنایی با قرآن، ص ۵۰، ج ۱، بی جا، بی تا.

فعالیت‌های جامعه بودن، آن تأثیر زن در رشد جامعه و رشد مردان، آن تأثیر زن در واقعیت‌های گذشته ما از قبیل انقلاب و جنگ و غیره است.»

چنان که مقام معظم رهبری نیز در سخنان یاد شده تأکید فرمودند، یکی از حوزه‌های مهمی که امروز رسانه ملی در جهت ارتقای جایگاه و شخصیت زن در جامعه اسلامی باید به آن بپردازد، ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ عفاف و حجاب با بهره‌گیری از ابزار هنر و جذابیت‌های رسانه‌ای است.^۱ ایشان همچنین تأکید دارند آنچه اثر انقلاب اسلامی را مستمر می‌کند، اندیشه است و اگر ما نتوانیم به الگوی تمدن سازی اسلامی برسیم، جذب الگوهای مدرن جهانی می‌شویم. زمانی انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی باقی می‌ماند که در آن تمدن اسلامی تعریف شود. آن تمدن ابعاد گوناگونی دارد که یکی از جنبه‌های آن الگوی زن مسلمان است.^۲ لذا در پژوهش حاضر به بررسی جایگاه حجاب در الگوی سوم زن مسلمان خواهیم پرداخت.

مفهوم شناسی

"الگوی سوم زن": این الگو که منطبق بر آیین اسلام بوده و خط مشی زندگی زن انقلاب اسلامی را مشخص می‌کند؛ همان تعریفی بین زن متحجر خانه نشین و زن غربی که ابزار برای پیشبرد اهداف سیاست‌های حاکم بر آن جوامع بوده می‌باشد و در عین حال هیچ نقش و جایگاه تعریف شده‌ای برای زنان ندارند بلکه آن‌ها را برای مقاصدشان بکارگیری می‌کنند ولی با ارائه چنین الگویی می‌توان آن را به زن با عفت فعال تعمیم داد که علاوه بر حضور در جامعه، هویت و اصالت خود را حفظ می‌کند و برای کسب ارزش خودنمایی نمی‌کند. این الگو، الگویی درست و واقعی برای زنان بوده که رهبری به آن الگوی سوم زن می‌گویند.

یکی از مهم‌ترین و شاید اصلی‌ترین مولفه در مفهوم الگوی سوم زن بحث هویت هست. پس یکی از مولفه‌های مهمی که می‌توانیم کار کنیم، بحث هویت زن و فطری بودن تمایلات او هست. پارسونز در نظریه کارکردگرایی ساختاری خودش توضیح می‌دهد که نقش‌های جنسیتی خانم‌ها بر اساس فطرتشان است. زمانی که مقام معظم رهبری ساحت‌های سه‌گانه را در بحث الگوی سوم صادر کردند اولین ساحتی که ذکر کردند و از نظر ایشان مهم‌تر بود، ساحت "رشد و تعالی خویش بود"؛ یعنی ابتدا به ساحت فردی و بعد به ساحت‌های خانوادگی و اجتماعی زن پرداختند. به این معنا که یک زن ابتدا باید بتواند هویت خودش را تثبیت کند و به‌شان و

^۱ سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و برنامه‌سازان کشورهای مختلف، ۱۳۸۵/۲/۲۶؛ در پایگاه

اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای

^۲ سایت: خبرگزاری فارس، *الگوی سوم زن مسلمان بر پایه نظریه زوجیت‌گرایی است*، کد خبر: ۶۵۰۷۸۸،

تاریخ انتشار: ۳۰ دی ۱۳۹۸ - ۱۳:۱۳

منزلت حقیقی خودش برسد تا بعد بتواند در عرصه خانواده و اجتماع هم به نحو مطلوب هویت خودش را ارائه کند.^۱

اما حقیقت این امر آن است که ولی ما سالیانی متمادی است که در تلاش برای تبیین الگوی سوم زن برای جامعه است. الگویی که براساس آن زن اسلامی متمایز از زنان دیگر می‌شود؛ از یک سو از زن غربی که الگوی تعریف شده برای آن حضور در جامعه بدون هیچ حد و مرزی و با به نمایش گذاشتن بدن خود و به دنبال آن سوء استفاده‌هایی که برای لذت جویی و سودجویی از آن می‌شود و الگوی دوم زن شرقی بوده که براساس دیدگاه‌های متحجرانه و مردسالارانه بایستی در خانه یا به عبارت بهتر در آشپزخانه مانده، تمام زندگی‌اش در شست و شو و پخت و پز گذشته و هیچ حقی برای حضور در جامعه ندارد.^۲

حجاب در لغت: حجاب به معنای پوشش و آن چه به وسیله آن، خود را می‌پوشانند و نیز حایل بین دو چیز آمده است. جمع حجاب به معنا حجب است.^۳

حجاب در اصطلاح: در اصطلاح واژه‌ی حجاب بیشتر در مورد پوشش زن به کار می‌رود که به این معنا (پرده) یعنی در پشت پرده بودن زن. آنچه امروزه از کلمه‌ی حجاب برداشت می‌شود، کمی متفاوت از کاربرد آن در گذشته است. امروزه حجاب یعنی پوشش برای زنان، شاید به اعتبار پشت پرده واقع شدن زن باشد، به گفته‌ی مرحوم شهید مطهری (ره) معنای اصطلاحی حجاب بیشتر در عصر ما پیدا شده است، اما فقها در کتب فقهی از واژه «ستر» به معنای پوشش استفاده می‌کنند و کم‌تر از کلمه‌ی حجاب به معنای پوشش استفاده می‌نمایند.^۴

"حجاب" به دو معنی پوشیدن و پرده و حاجب می‌باشد. به حسب معنی اصلی لغت، هر پوششی را حجاب نمی‌گویند، تنها آن پوشش که با پشت پرده واقع شدن ایجاد می‌شود، حجاب نام دارد.

استعمال لفظ حجاب به معنی پوشیدگی زن متعلق به عصر جدید است.^۵

حجاب در اصل به معنای مانع از تلاقی دو چیز یا اثرآن دو است؛ چه هر دو چیز مادی باشند یا معنوی، یا یکی مادی و دیگری معنوی و نیز بدون تفاوت از این ناحیه که آن مانع و حجاب، شیء مادی باشد یا امر معنوی. همچنین حجاب در اصطلاح فقه، به معنای پوشش

^۱ خانی مهتاب و حفیظه مهدیان، *مؤلفه های باز نمایی الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها*، مجله نخبگان علوم مهندسی، جلد ۸، شماره ۴، سال ۱۴۰۲ هـ. ش.

^۲ سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و برنامه سازان کشورهای مختلف، ۱۳۸۵/۲/۲۶ هـ. ش.

^۳ ابن منظور، محمد بین مکرم، *لسان العرب*، ص: ۳۶، ج ۴، بیروت: دار صادر، ۲۰۰۰ م.

^۴ پریوند فریده، *معناشناسی عفاف در قرآن و حدیث*، تهران، ص ۲، ۱۳۸۶.

^۵ مطهری مرتضی، *مقام زن، خلاصه آثار استاد شهید مرتضی مطهری*، صفحه ۱۰۶ تهران: دانشگاه امام صادق ۱۳۸۱. هـ. ش.

ویژه ای برای زنان است که مانع و بازدارنده ی نگاه نامحرمان به او و یا مانع انگیزش تمایل جنسی مردان باشد.^۱

شهید مطهری در مورد واژه حجاب با تأکید بر مفهوم پوشش بیان می کنند: «کلمه ی حجاب هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حاجب. بیشتر استعمالش به معنی پرده است. این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می دهد که پرده وسیله ی پوشش است و شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوششی حجاب نیست، آن پوششی حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد.»^۲

واژه "زن" در لغت به معنای مونث انسان ها بعد از رشد است.^۳

از نظر اصطلاحی: زن، یک انسان بالغ ماده است. عموماً دختری را که دوران بلوغ و نوجوانی خود را تمام کرده است و به سنی که در اکثر فرهنگ ها و جوامع، معمولاً ۱۸ سالگی می باشد برسد را زن گویند اما این تعریف می تواند در هر فرهنگ، جامعه، تمدن یا قانون، متفاوت باشد. واژه ی دختر برای انسان نابالغ ماده و فرزند ماده و گاهی در زبان عامیانه برای زنان جوان به کار برده می شود. در فارسی واژه های «بانو»، «خانم» و در قدیم، «خاتون» برای اشاره محترمانه به زن، کاربرد دارند. همچنین واژه زن، یک نام همگانی برای اشاره به انسان ماده است مانند «حقوق زنان». به طور معمول، یک زن، توانایی بارداری و زایش دارد. به زن دارای فرزند، مادر گویند.^۴ و مسلمان به کسی گفته می شود که دین اسلام را پذیرفته است.

"زن مسلمان" در اصطلاح: به زنی اطلاق می شود که دین اسلام را پذیرفته و بر اساس احکام و ارزش های اسلامی زندگی می کند.^۵

جایگاه و ارزش زن در اسلام

در مورد ارزش و اعتبار زن سیرها و تحولاتی را در نقاط مختلف جهان شاهدیم در برخی از نقاط جهان این تصور درباره زن وجود داشت که او مسؤول پیدایش همه گناهان و دردها در جهان است عامل شیطان و موجودی اغواگراست و متأسفانه هنوز این فکر در دنیای کلیسا وجود دارد.

^۱ پرتال جامع علوم و معارف قرآن.بی تا.

^۲ مطهری، مرتضی، *مسأله حجاب*، ص ۶۳، قم: انتشارات صدرا، ۱۳۵۳ ه. ش.

^۳ *فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ پنجم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ ه. ش.

^۴ سایت: ویکی پدیا، دانش نامه آزاد. ساعت ورود: ۱۰:۴۲، ساعت خروج: ۱۰:۵۰، تاریخ: ۱۴۰۳/۰۵/۱۵ ه. ش.

^۵ حداد عادل غلامعلی، *دانشنامه جهان اسلام*، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ج ۵، ص ۲۲۶، ۱۳۸۹ ه. ش.

یعنی: هر کس از مرد و زن که ایمان داشته باشد و عمل صالح انجام دهد، به او حیات پاکیزه می‌بخشیم و پاداش آنها را بهتر از اعمالی که انجام داده اند، خواهیم داد. خداوند در این آیه، پاداش و ثواب را در برابر عمل صالح دانسته است؛ یعنی ملاک برتری، زن یا مرد بودن نیست، بلکه هر انسان مؤمنی که عمل صالحی انجام دهد، به او پاداش داده می‌شود و فرقی هم بین زن و مرد نیست. البته کسانی که دستورها و قوانین الهی را سرلوحه زندگی خود قرار می‌دهند در قرآن و احادیث از آنان، به نیکی یاد شده است. در این میان، پیروی از اسوه‌ها تأثیر بسزایی در رشد و تکامل آدمی دارد و چه اسوه ای بهتر از کسی که پیامبر گرامی اسلام درباره او می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَغْضَبُ لِعُصْبِ فَاطِمَةَ وَ يَرْضَى لِرِضَاهَا.» یعنی: خداوند با غضب فاطمه علیها السلام غضبناک می‌شود و با رضایت او راضی می‌شود.

زن با حجاب، در تیررس هواهای نفسانی ناپاکان نیست؛ در نتیجه محبوب است و محبوب می‌ماند. زنان با حجاب چون مرواریدی در صدف عفافند که با ارزشند و گران بها. کوتاه سخن این که زنان با حجاب تنها بنده خداوند و سبب عزّت و سرافرازی خود و خانواده شان می‌باشند.^۱

حضرت امام خمینی رحمه الله در خصوص جامعیت حضرت زهرا علیها السلام و الگو قرار دادن این بانوی فرشته خو می‌فرماید:

تمام ابعادی که برای زن متصور است و برای یک انسان متصور است، در فاطمه زهرا علیها السلام جلوه کرده و بوده است. یک زن معمولی نبوده است؛ یک زن روحانی، یک زن ملکوتی، یک انسان به تمام معنا انسان، تمام مشخصه انسانیت، تمام حقیقت زن، تمام حقیقت انسان، این زن معمولی نیست؛ این موجود ملکوتی است که در عالم، به صورت انسان ظاهر شده است بلکه موجود الهی جبروتی، در صورت یک زن ظاهر شده است. زنی که تمام خاصه‌های انبیا در او است. زنی که اگر مرد بود، نبی بود. زنی که اگر مرد بود، به جای رسول الله بود.

استاد شهید مرتضی مطهری نیز در تبیین عظمت و جامعیت حضرت زهرا علیها السلام می‌نویسد:

در تاریخ اسلام، زنان قدیسه و عالی قدر فراوانند. کمتر مردی است به پایه خدیجه برسد و هیچ مردی جز پیغمبر صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام به پایه حضرت زهرا علیها السلام نمی‌رسد. حضرت زهرا علیها السلام بر فرزندان خود که امامند و بر پیغمبران غیر از خاتم الانبیاء برتری دارد.^۲

^۱ اسحاقی سید حسین، مروارید عفاف: *کاوشی در حیا، غیرت و حجاب*، ص ۶۵ چاپ: اول، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، با همکاری دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۶ ه. ش.

^۲ مطهری مرتضی، *نظام حقوق زن در اسلام*، ص ۱۱۹، چ: سی و پنچ، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ ه. ش.

در مقایسه ای کوتاه بین اسلام و سایر مذاهب و مکاتب درمی یابیم که زن در اسلام، ارزش و منزلت والایی دارد. حضرت امام رحمه الله در این باره می فرماید:

آن قدر که اسلام به زن خدمت کرده است، خدا می داند که به مرد خدمت نکرده است. اگر خداوند این اندازه برای زنان ارزش قائل است برای آن است که صلاح و فساد کشور بستگی به صلاح و فساد خانواده دارد. اگر کانون خانواده، یک محیط آرام و دور از اضطراب و دلهره باشد، زمینه برای رشد و تربیت آینده سازان فراهم می آید و مسائلی چون طلاق، جار و جنجال، اضطراب و بیماری های عصبی و روانی کاهش می یابد. البته زنان به دو دسته صالح و ناصالح تقسیم می شوند که بین این دو دسته از جهت ارزش و منزلت، فاصله بسیار است؛ چنان که امام صادق علیه السلام می فرماید: «لَيْسَ لِلْمَرْأَةِ خَطَرٌ لِّلصَّالِحَاتِ وَ لَا لِطَالِحَاتِهِنَّ فَأَمَّا صَالِحَتُهُنَّ فَلَيْسَ خَطَرُهَا الذَّهَبُ وَ الْفِضَّةُ هِيَ خَيْرٌ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ أَمَّا طَالِحَتُهُنَّ فَلَيْسَ خَطَرُهَا التُّرَابُ التُّرَابُ خَيْرٌ مِنْهَا».

یعنی: برای زن، ارزش و هموردی نیست؛ نه برای صالح آنها و نه برای ناصالح آنان. زن خوب ارزشش، با طلا و نقره برابری نمی کند بلکه بهتر از طلا و نقره است اما زن بد، خاک نیز قیمت و بهای او نیست بلکه خاک بهتر از اوست.

۱۳. بازنمایی مصونیت ها و فواید حجاب

با بررسی آثار تمدنهای مختلف در می یابیم که حجاب از آداب و رسوم دیرینه تمدنهای بشری بوده است. نقوشی که از نیاکان به جا مانده، از احترام به حجاب در بیشتر قومها و ملت ها حکایت می کند:

در نقشهایی که از ایران باستان بر جای مانده، هیچ صورت زنی دیده نمی شود و ناامنی از ایشان نیز به نظر نمی رسد.

قرآن، به زنان مؤمن می آموزد که با پیروی از حکم پیامبر صلی الله علیه و آله پوشش های بلند (مانند چادر) بر خویش افکنند تا شناخته نشوند و مورد آزار قرار نگیرند:

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّلرِّجَالِ مِثْلَ مَا لِّلنِّسَاءِ ۚ اذْنُبُوا وَ بَنَاتِكُمْ وَ نِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ»^۱

از مجموع آیات و روایات اسلامی برمی آید که زن باید خود را از نامحرم پوشیده دارد و از هرگونه رفتار و سخن و لباسی که نظر نامحرم را جلب کند، بپرهیزد تا کسانی که در قلبشان طمع وجود دارد، به او تمایل پیدا نکنند. امام باقر علیه السلام در هشدار می فرماید: سخن گفتن با زن نامحرم، از دام های شیطان است.

حجاب، سدّی در برابر امیال هوس بازان است و باعث روآوری جوانان به ازدواج می شود؛ چنان که بی حجابی و بی عفتی می تواند سبب گریز جوانان از ازدواج گردد.

^۱ احزاب: ۵۹

حجاب موجب خشنودی خداوند است؛ زیرا زن، با حجاب، جلال خود را حفظ می‌کند و به راستی جمال و جلال زن در حجاب اوست. حجاب وسیله ای برای گسستن بندهای اسارت نفس و رهایی از آن است؛ حجاب نشانگر حیا و پاکی روح و روان زنان است و استقلال فرهنگی و دینی یک جامعه را به نمایش می‌گذارد و ایمان و اعتقاد زن را به خداوند نشان می‌دهد.^۱

نتیجه گیری

امروزه یکی از مسائل مهمی که جامعه ی ما را تهدید می نماید، بی بند و باری و بی عفتی بعضی از زن ها در جامعه است، که باعث اشاعه فحشا گردیده، جوانان زیادی را درمنجلاب گناه و فساد غوطه ور کرده است.

زن از دیدگاه اسلام دارای شخصیتی والا و ارزشمند بوده، وجود او مایه رحمت و مودت برای جامعه است و همچنین مربی آن جامعه زن می باشد، لذا زن با این وظیفه خطیری که دارد باید از جمیع خطرهای مصون بماند و بهترین راه برای این مصونیت، صیانت از شخصیت و کرامت زن می باشد و برترین مصداق آن حفظ حجاب زن است.

در الگوی سوم زن مسلمان ، حجاب می‌تواند به عنوان یک اصل اجتماعی و اخلاقی مورد بررسی قرار گیرد. این مفهوم نشان می‌دهد که حفظ ارزش‌های انسانی و اخلاقی از اهمیت بالایی برخوردار است و حجاب به عنوان یک ابزار برای تقویت این ارزش‌ها مطرح می‌شود.

با توجه به مبانی عقلی ذکر شده، می‌توان نتیجه گرفت که حجاب نه تنها یک حکم دینی، بلکه یک ضرورت عقلی برای حفظ کرامت و ارزش زن، نظم و امنیت جامعه، سلامت روان و جسم، و ترویج فضایل اخلاقی و .. است.

حجاب، زن را از نگاه‌های هوس‌آلود و سوءاستفاده افراد سودجو حفظ می‌کند، به حفظ حریم خانواده و روابط زن و مرد کمک می‌کند، و در نهایت، زمینه‌ساز جامعه‌ای سالم و با فضیلت می‌شود.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه

^۱ اسحاقی سید حسین، مروارید عفاف: کاوشی در حیا، غیرت و حجاب، ص ۵۴ تا ۶۶، چاپ: اول، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما ، با همکاری دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما ، ۱۳۸۶ ه. ش.

۳. اسحاقی سید حسین، مروارید عفاف: *کاوشی در حیا، غیرت و حجاب*، ص ۵۴ تا ۶۶، چاپ: اول، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، با همکاری دفتر امور زنان و خانواده سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۴. ابن منظور، محمد بین مکرم، *لسان العرب*، ص: ۳۶، ج ۴، بیروت: دار صادر، ۲۰۰۰ م.
۵. پریوند فریده، *معناشناسی عفاف در قرآن و حدیث*، تهران، ص ۲، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۶. رجائی محمدرضا، *راز خوشبختی زن و شوهر*، صص: ۲۰۹ _ ۲۱۲، اصفهان: مرغ سلیمان، ۱۳۹۱ هـ.ش.
۷. جمعی از خواهران حوزه علمیه، *زن از دیدگاه ادیان و مکاتب*، قم: انتشارات ناصیح قم، ۱۳۷۹ هـ.ش.
۸. حداد عادل غلامعلی، *دانشنامه جهان اسلام*، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ج ۵، ص ۲۲۶، ۱۳۸۹ هـ.ش.
۹. شبیری اعظم، *سیمای زینب (س) در آیین تاریخ*، ص ۵۶، قم: مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران)، ۱۳۸۵ هـ.ش.
۱۰. شیخی محمد تقی، *جامعه شناسی زنان و خانواده*، نشر صدف، ۱۳۸۰ هـ.ش.
۱۱. صادقی تقوی، *جایگاه زن در اسلام*، مقالات تخصصی مطالعات زنان، موسسات آموزش عالی حوزوی خواهران، شناسه مقاله: ۱۶۳۵۴
۱۲. *عمید حسن، فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ پنجم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ هـ.ش.
۱۳. قائمی علی، *خانواده در اسلام*، ص ۲۹، چ: یازدهم، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۸ هـ.ش.
۱۴. قاضی فاطمه، *زن صدف آفرینش*، ص ۱۳۷، چ: هفتم، قم: انتشارات خادم الرضا (ع)، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۱۵. مکتبی، محمد، هدایتی، سعید، *زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی*، ص ۴۷-۴۸، قم: دفتر عقل، مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما، ۱۳۸۷ هـ.ش.
۱۶. محمدی، قربان علی، *حجاب*، ص ۶، مشهد: آستان قدس رضوی ۱۳۹۱ هـ.ش.
۱۷. مطهری، مرتضی، *مساله حجاب*، ص ۶۳، قم: انتشارات صدرا، ۱۳۵۳ هـ.ش.
۱۸. مطهری مرتضی، *مقام زن، خلاصه آثار استاد شهید مرتضی مطهری*، صفحه ۱۰۶ تهران: دانشگاه امام صادق ۱۳۸۱ هـ.ش.
۱۹. مطهری مرتضی، *آشنایی با قرآن*، ص ۵۰، ج ۱، بی جا، بی تا.
۲۰. مطهری مرتضی، *نظام حقوق زن در اسلام*، ص ۱۱۹، چ: سی و پنج، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۲۱. مصباح، محمد تقی، *آموزش فلسفه*، ج: اول، قم: انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (قدس سره) ۱۳۹۱ هـ.ش.
۲۲. موسوی سید حسن، *مد و مدگرایی و جایگاه آن در سبک زندگی اسلامی*، ص ۲۴۳، قم: موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۴ هـ.ش.
۲۳. نصیری الحسینی، قادری حسین، *علوم نوین در اسلام (بررسی احکام و دستورات اسلام از دید علوم پزشکی، بیولوژی و روانشناسی)*، ص ۱۳۰، یزد: اندیشه کویر، ۱۳۹۷ هـ.ش.
۲۴. یحیایی علی، *فلسفه اخلاق*، صص ۱۹-۲۳، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۲۵. خانی مهتاب و حفیظه مهدیان، *مؤلفه های باز نمایی الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها*، مجله نخبگان علوم مهندسی، جلد ۸، شماره ۴، سال ۱۴۰۲ هـ.ش.
۲۶. محمودی نصب معصومه، *نقش بانوان در ایجاد تمدن نوین اسلامی*، نیکو خصال معصومه، دو فصلنامه علمی تخصصی مطالعات تربیتی و اجتماعی قرآن و عترت، سال چهارم، پاییز و زمستان ۱۴۰۰ شماره هفتم.

۲۷. سایت: پرتال جامع علوم و معارف قرآن.بی تا.
۲۸. اسلام پدیا، تاریخ ورود: ۱۴۰۳/۳/۲۲، ساعت ورود: ۱۶:۴۰، ساعت خروج: ۱۷:۰۰/۱۳۹۱ هـ.ش.
۲۹. سایت ویکی پدیا
۳۰. سایت فرهنگستان علوم اسلامی قم، کد مطلب: R11 تاریخ ورود: ۱۴۰۳/۳/۲۲، ساعت ورود: ۱۶:۴۰. ساعت خروج، ۱۷:۰۰
۳۱. سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و برنامه سازان کشورهای مختلف؛ در پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۲/۲۶ هـ.ش.
۳۲. سایت: خبرگزاری فارس، *الگوی سوم زن مسلمان بر پایه نظریه زوجیت گرایی است*، کد خبر: ۶۵۰۷۸۸، تاریخ انتشار: ۳۰ دی ۱۳۹۸ - ۱۳:۱۳
۳۳. همایش ملی حضور موثر زن، ۱۴۰۲/۱۰/۱۳ هـ.ش.